

HORVÁTH LAJOS

*Blanka**MonodrÁma Kubik Anna bangjára*

*...Mi vagy te most? Kérdezd meg magadat:
Angol talán? Vagy német, francia?
Igen, ha mehtagadnák fajukat:
De ab, előttiük szentség a baza!
...Asszony vagy, a leggyarlóbb, semmi más!
Nemednek nincsen tiszteltebb neve...*

(Vörösmarty Mihály: *Az úri hölgyhöz*)

HADITÖRVÉNYSZÉKI ÍTÉLET

zéki Teleki Blanka grófnő hosszúfalvi, kővárvidéki, erdélyi születésű, 46 éves, katolikus hajadon, aki utoljára pálfalvi családi jószágán, Szatmár megyében lakott.

Leövey Klára, szigeti, Máramaros megyei, magyarországi születésű, 31 éves hajadon, az elhunyt Leövey József gazdálkodó lánya, aki utoljára b. Sztojka Imre lányának nevelője volt Szlatinán –

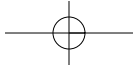
Ügyében a törvényesen megállapított tényállás, mely saját kezű irataikból s más körülményekből, részint pedig vallomások által is reájuk bizonyult, az, hogy a két vádlott a magyar forradalomban az 1849. ápr. 14-iki debreceni felségáruló Konvent-határozat előtti és utáni befolyásos részvételük folytatásául, mindjárt annak legyőzése után, és pedig Teleki Blanka grófnő mint vezető Párizsban a magyar menekültekkel és Ausztria ellenségeivel összeköttetésben állott nővérével, Emmával, De Gerando özvegyével. Leövey Klára és a többi még vizsgálat alatt levő személyekkel mint összeesküvők Magyarországnak az ausztriai koronától erőszakos elszakítására és függetlenségére irányuló szándékkal új forradalomnak az országban tervezésén és előmozdításán folytonosan működtek, e célra pedig különböző irányokban egyengették az utat, úgymint:

Leányokat forradalmi elvek szerint neveltek, hogy mint anyák stb. majd hasonló elveket terjesszenek,

Lázító tartalmú könyveket, iratokat és képeket terjesztettek a nép közt,

A nép hangulatáról tudósításokat, kormányellenes híreket és mondákat gyűjtöttek, azokat forgalomba is hozták, és Párizsba de Gerando Emmának felhasználás végett megküldték, és

Magyarország kitűnő forradalmi férfainak életrajzát megszerezték, s azokat a közelmúlt minden országbeli forradalmi hősei életrajzának nagyszabású gyűjteményéhez – mely Párizsban nyomtatás alá készítetett – sorolták.

Forradalmi nyomtatványok kiadásához nemcsak tetemes pénzüsszeggel járult, hanem ily munkák számára önmaga által készített cikkeket is szolgáltatott, tudva Szökevény és felsőbbségileg üldözött, felforgató párti, ügynökség erős gyanújában állott személyeknek szállást adott, és azokat elfogatás ellen óvta, végre

Egyetlet alakított politikailag kártékony tartalmú könyvek megszerzésére, Leövey Klára e célra mint tag résztvevőket toborzott.

Ezenfelül Teleki Blanka grófnőnél 770 forint magyar törvénytelen pénzjegy találtatott.

Ennélfogva a f. évi május 25-én tartott teljes haditörvényszék tárgyalásán úgy ítéltetett, miszerint Teleki Blanka grófnő, Leövey Klára a 3-ik haditörvénycikk és a magas cs. K. III. hadsereg parancsnokság 1849. júl. 1. proklamáció értelmében felségárulás bűnéért, súlyosbító körülményként úgynevezett Kossuth-bankjegyek eltitkolásáért Teleki Blanka grófnő 10 évi, Leövey Klára 5 évi várfogsággal büntetessék.

Ezen ítélet f. évi június 19-én legfelsőbb megerősítést nyert, azon hozzátétellel, miszerint Széki Teleki Blanka grófnőnek és Leövey Klárának a vizsgálati fogóság a kimért büntetési időbe betudassék, majd f. hó 22. kihirdettetett és foganatosítottatott.

Pest, jún. 30. 1853.

A cs. K. pesti haditörvényszék

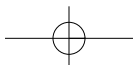
Van-e valami megjegyezni valójuk? Teleki Blanka grófnő! Megbánta bűnös tetteit? Kére kegyelmet?

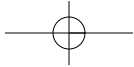
* * *

Nem bántam meg semmit, a Habsburgoktól pedig soha nem kérek kegyelmet. Nem tudom, mi az! Bevallom, mikor beléptem e gyászterembe, hol a falakat fekete posztóval vonták be, s az asztalon a gyertyák közt fekete fátyollal letakart feszület áll, maguk pedig fekete tollat viselnek csákóikon – majdnem elájultam. Én csak egy gyöngé nő vagyok, akivel könnyű elbánni. De a szívem erős, erősebb, mint száz férfié, a lelkiismeretem pedig tiszta, mint a frissen lehullt hó, s büszkén mondhatom, hogy eddigi életem minden estéjén ezzel a tiszta lelkiismerettel hajthattam párnámra a fejemet.

Erdélyben születtem, hol a nemzeti érzés kifejezője a magyar beszéd. Atyám, Teleki Imre is vallotta ezt, de sajnos csak ezt. Kastélyunk főkapuján ez volt a címerbe vésve: „Jól élt, ki rejtve élt!” Midőn keresztanyám, Brunszvik Teréz rákérdezett a mondat értelmére, nyersnyakasan így felelt: „Tudom, hogy rajtam többen nevetnek, mint én a mások ostobaságain, én egyedül vagyok, ők meg nagyon sokan. Csakhogy én igyekszem elrejtőzni, ők pedig a piacra viszik az ostobaságaikat!”

Atyám ezt nyílt célzatossággal Teréznek címezte, kinek bizony hírhedt híre volt a családban. Már azt rangon alulinak érezték, hogy holmi neveléssel foglalkozik birtokai igazgatása helyett, de mint ördögére a tömjénfüst, úgy hatott az az állítása, hogy a francia forradalom megtaníthatott volna bennünket, hogy a népet

nevelni kell. Azt mondta, hogy nem börtönök kellene, hanem erkölcsi lehetőség arra, hogy a nép ne pusztuljon el a tudatlanság és az aljasság mocsarában.

„Valóban iskolák és óvodák felállításán fáradozol, kedvesem?”, kérdezte tőle atyám, midőn Teréz értem jött Erdélybe, hogy Pestre vigyen. „És vajon miért teszed?” „Igen, iskolákkal és óvodákkal bajlódom”, felelt Teréz könnyedén, mert nem akarta hirtelen haragú atyámat megvadítani, veszélyeztetve ezzel Pestre költözésemet, majd mosolyogva folytatta. „Bogaras vagyok, mint a legtöbb vénlány. De a nevelés mindig érdekelt, különösen azóta, amióta Pestalozzival megismerkedtem Svájcban. És azt gondolom, hogy Pestből akkor lesz igazán magyar város, ha a gyermekek már kiskorukban magyar szót hallanak. Amikor Pestalozzi az emberiség és a haza szeretetére hívta fel figyelmemet, szinte ujjongtam a boldogságtól – megtaláltam életem célját: a népet kell nevelni, és elsősorban a gyermekeket!”

Atyám igen kényelmetlenül érezte magát, zavarta Teréz átható tekintete. „Be kell vallanom, szólalt meg végül, hogy mindezek a törekvések, a nép felemelése, boldogítása, a magyar nyelv fejlesztése meglehetősen távol állnak tőlem. Nekünk, Telekieknek, pontosabban az erdélyi arisztokráciának feladata a múlt megőrzése. Az én családom évszázadok óta Erdély szerves részét képezi, erre büszke vagyok, és remélem, hogy a gyermekeim is büszkék lesznek rá.”

„Az egyetlen arckép, amit őrzök, édesapám képe.” Ezt már nekem mondta Teréz a Wind utcában, a Dunára néző Vizer ház első emeletén. „Csak ennyi, ami a múlthoz köt, különben teljes szívemmel és értelmemmel a jövőbe nézek. És szeretném, ha te is...”

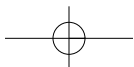
Nem fejezhette be a mondatot, mert közbevágta: „Én is, Teréz néni, ezentúl én is csak a jövőbe akarok nézni!”

Az az 1826-os áprilisi nap változtatta meg az életemet!

Persze ez nem volt egyszerű, mert bármennyire igyekeztem mindig előre nézni, gondolataim makacsul a múltban kalandoztak. Ám a rengeteg új élmény, ami Pesten ért, valóssá tette hévvel tett kijelentésemet. No és Teréz különböző időkben, különböző helyszíneken tett mondatai, melyek izzó, tüzes vasként perzselődtek tudatomba. Sorra nyitotta az óvodákat, cserébe sértéseket, élcéldéseket, gúnymosolyokat kapott: „Szegény Teréz, szegény jó Teréz...” Még József nádor szavai sem térítették le újtjáról, aki azt mondta, hogy a népet nem művelni kell, hanem engedelmességre szoktatni. Teréz ezen felháborodott, felháborodása még makacsabbá, még elszántabbá tette.

„Nem sajnálom azt a pénzt, amit az óvodákra költöttem”, mondta nekem nagyon sokszor. „Feszítsenek keresztre, még a keresztben is azt vallom: a kisgyermekről gondoskodni kell. A nevelést a kisgyermeknél kell elkezdeni!”

Talán ez a hite tette, hogy soha nem öregedett meg, mindéig gyermek, őszinte lélek tudott maradni. 51 éves volt, midőn értem jött Erdélybe. Akkor mondta nekem az első, azt a bizonyos izzó, tüzes vasként perzselő mondatot: „Már megöszültem, és a szemem köré szarkalábakat vont az idő, de szívben-lélekben fiatal maradtam!” És az is maradt, a mai napig fiatal... Jóval később, mikor Münchenben jártunk, talált egy olasz tanárt, hogy velem együtt nekifogjon az olasz nyelv-

nek. „Nevetsz rajtam, kislányom, mondta kicsit mentegetőzve, hogy nagynénéd 62 éves korában új nyelvet tanul. De bevallom, boldog vagyok, hogy tanulhatok. Amíg csak nem leszek por és hamu, mindig örülök ennek a szép világnak, és annak, hogy az agyam fogékony, tanulásra képes!”

Mindeközben fáradhatatlanul foglalkozott a sorsommal. Szerettem volna neki segíteni, de Teréz ragaszkodott ahhoz, hogy csak a tanulással törődjek „Neked tehetséged van, s a tehetséget fejleszteni kell. Nem akarom, hogy felolvadj az én munkámban.”

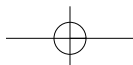
Egyetlen dolog volt, melyről nem beszéltünk, pontosabban én nem mertem beszélni: ez pedig a szerelem! Ő tudta, hogy én szerelmes vagyok egy Bossányi András nevű fiatalemberbe, de tapintatosan hallgatott. Nem is tudom, honnan vettem a bátorságot, mikor egyszer egy csésze tea mellett váratlanul megkérdeztem: „Boldog vagy, Teréz néni?”

Terézt meglepte a kérdés, ám rögtön tudta, mi jár az eszemben. „Boldog?, ismételte a szót. Nehéz kérdés ez. Mert mi a boldogság? Életemben négyszer közeledett felém az úgynevezett boldogság. Egy nagy festővel ismerkedtem meg egyik nyaralásomon, azt akarta, legyek a múzsája. Másodszor egy író elolvasta egy elbeszélésemet, és azt ajánlotta, csak az írásnak szenteljem magam. Harmadszor... Beethovent nevezhettem barátomnak. Negyedszer egy nagyszerű férfi, aki már fiatal koromban is többször megkérte a kezemet, negyvenéves koromban újra feleségül kért. És azt mondta: a boldogságot csak a családi életben találhatom meg. Mert anyának születtem, ezt ő bizonyosan érzi. És... és az ötödiket választottam. Az emberiség nevelője akarok lenni, s ebben a hivatásomban lemondok az első négyről. Az emberiség nevelője, de elsősorban hazámé. Magyar anyák magyar gyerekeit akarom emberekké, igaz emberekké nevelni.”

Magyar anyák magyar gyerekeit, motyogtam, inkább magamnak... András is nevelni akart, fiatalokat, akik majd az egész nemzetet nevelik, mégpedig magyarrá nevelik... És ömleni kezdett belőlem a szó. Hogyan ismertem meg, hogyan tudtam rögtön, hogy ez reménytelen szerelem. Holott a szerelemről nem tudtam semmit, tán annyit, hogy minél többet tudunk róla, annál kevesebbet tudunk elképzelni szépségeiről, titkairól. Én csak képzelődni tudtam, ezért is voltak színes álmaim, melyek reggel mind széthullottak. Teréz persze az álmairól is tudott, reményt akart adni, de én már megkeseredtem. Hát nem érted, Teréz néni, mondtam neki, hogy van egy fajta férfi, akit nem érdekel a szerelem? Van egy fajta férfi, akit valami makacs láz fűt, hivatásnak, eszmének, Isten tudja, még minek nevezik? Az ilyenek közömbösen mennek el minden egyetlen emberhez fűződő érzés mellett, s ha akad valaki, aki beléjük csimpaszkodik, türelmetlen mozdulattal elhessegetik, s mennek a maguk útján, amit hivatásnak neveznek.

Ó, mekkorát tévedtem! Midőn jóval halála után Wesselényiné Cserey Heléna meglátogatott bennünket birtokunkon, s kihívott a lugasba.

„Üzenetet hoztam neked, egy haldokló üzenetét... Amikor hazajöttek külföldről, András az úton megfázott, már lázasan érkezett Ilonafalvára. Pálffy néni ágyba fektette, orvost hívatott, az orvos tüdőgyulladást állapított meg. Ebből kigyógyult,

de az addig lappangó tüdőbaja kitört. Abban az időben többször jártam Ilonafalván, minden alkalommal bementem a beteghez, elbeszélgettem vele. És egy ilyen alkalommal szóba kerültél, kislányom...”

És... és mit mondott András rólam?, tört ki belőlem a kérdés.

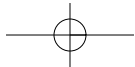
„Azt mondta, hogy tudja, nem sokáig fog élni, és arra kért, hogy mondjam meg neked: nagyon szeretted! Tudta, hogy mekkora távolság választ el benneteket egymástól, lemérte ezt a távolságot, éppen ezért eszébe sem jutott, hogy közeledjék feléd. Csak egyetlen vágya volt, ne vedd észre ezt az érzést, nem tudta volna elviselni, hogy nevétségesnek talál. Szokványos téma, mondotta, a grófi nevelő reménytelen szerelme a szép comtesse iránt. Azt remélte, hogy ha Budán, Döbrenteinél fog élni, időnként találkozik veled. És bár akkor sem gondolhat arra, hogy valaha is bevallja szerelmét, mégis kisebb lesz a távolság, mint Erdélyben. Rettenetes erőfeszítés volt számára minden találkozás. Arra kér, őrizd meg emléket, és ha boldog asszony lesz belőled, mert bizonyos, hogy boldog leszel, gondoldj néha arra, amiről oly sokat beszélgettetek. Gondoldj néha arra, hogy neked, mint minden magyar főrangú leánynak, kötelességed van. Kötelességed a magyar néppel szemben.

Azt is mondta, szívből kívánja: találj meg mihamarabb azt az embert, aki méltó társad lesz az életben.”

Hirtelen kibukott belőlem: Bossányi Andrást szerettem, rajta kívül soha senkit nem fogok szeretni! Ó, mekkorát tévedtem...

...Gőzerővel vettem magam a munkába, az Intézet megnyitására. A *Honderű* című hetilapban tettem közzé vezércikkemet, melyet sem a *Pesti Hírlap*, sem az *Életképek*, sem a *Divatlap* nem fogadott el. Újra elmondottam azt, hogy a család lelke az anya, s hogy kiváló férfiakat csak kiváló anyák nevelhetnek. Nálunk a nőnevelést kizárólag külföldi nevelőnők végezték, így a leányokat nem nevelték magyarokká, azok idegenek maradtak saját hazájukban. A múlton okulva állítottam, hogy a nőnevelésnek éppúgy, mint sok másnak hazánkban, nemzeti alapon kell nyugodnia. És addig, ameddig egy nemzeti nőnevelő intézet megalakul, magánkörben kell egyeseknek a nevelést megkezdeni.

Pesten, a Széchenyi téri tágas lakásomban nyílt az Intézet. Először tanárokról, majd növendékekről kellett gondoskodni. Helyettesemül Teréz Karacs Terézt szemelte ki, akit én is ismertem. Voltak közös barátaink: Fáy András, Vörösmarty Mihály, Döbrentei Gábor, s nagy hatással volt rám egy írása, melyben azt írta: „Csak akkor követelhetjük a magyar asszonyoktól, hogy Madame de Stael talentumával írjanak, ha nemzeti nyelvünkön író Voltaire-t, Rousseau-t és Montesquieu-t fel tudunk mutatni.” Meglátogatott bennünket, de azt a szomorú hírt hozta, hogy nem tudja vállalni a feladatot, mert ő meg Miskolcon nyit egy felsőbb leányintézetet. Ez előtt az érv előtt meg kellett hajolnom, bárhogy fáj a szívem. Viszont ajánlott maga helyett egy ifjú leányzót, Leövey Klárát, kinek nyomban megírtam a meghívó levelet. Már vele kísértem ki Karacs Terézt a postakocsiig. „Nagyon megszerettem Karacs Terézt”, néztem a távolodó kocsi után, s meglepve láttam, hogy Klára szemében könnyek jelennek meg. Tudtam, attól félt, hogy nem tudja

pótolni mentorát. Átöleltem, s mint valami titkot súgtam a fülébe: „Magát is szeretni fogom, kislányom. Nagyon sok szeretet van a szívemben, és nagyon kevés embert találtam, akinek odaadhatnám. Úgy érzem, magának adhatok belőle!”

A tantestület is lassan összeállt, a legkiválóbb tanárok vállalták a feladatot. Én a magyar nyelv és történelem tanítását tartottam a legfontosabbnak, itt a legkiválóbb tanerőt kívántam alkalmazni. Döbrentei Gábor Horvát Istvánt, a pesti egyetem tanárát ajánlotta. Az ő tudományos munkássága, emberi magatartása egyaránt tiltakozás volt a Habsburgok elnyomó uralma ellen, Virág Benedekkel együtt Napóleon-pártiak voltak. Midőn meglátogattam, megkérdezte, hogyan jutottam erre a gondolatra. Bevezettem a szobámba, s a falra mutattam, hol berámázva függött Vörösmarty Áz úri hölgyhöz című verse. „Megindító, mondta Horvát István, hogy ez a vers a szobája falán függ. Mennyire fáj, hogy nem tudom vállalni növendékei tanítását, nincs időm.” Látván elszomorodott arcomat, kis mosollyal folytatta. „Vannak tanítványaim, legtehetségesebb tanítványom, Vasvári Pál azért lesz alkalmasabb nálam is, mert sokkal fiatalabb, és közelebb tud férkőzni a fiatalok szívéhez.”

Vasvári Pálon enyhe lámpalázat éreztem, mikor dolgozószobámba vezettem, de néhány szó váltása után ez megszűnt. Igyekezett fegyelmezetten, indulatmentesen beszélni arról, ami számára a legfontosabb volt: az emberi szabadságról, de lefotott szavain is átlángolt a belső tűz, hangja átforrósodott, arca kipirult. Azon kaptam magam, hogy szinte remegek, már nem tudtam szavaira figyelni... Éppen hús esztendeje, hogy Bossányi András ugyanezen szavakat mondotta volt... „Istennem, be kár, hogy ilyen fiatal!...”

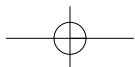
„És mikor kezdjük a tanítást?” Amint lesznek növendékeink, zuhantam vissza a jelenbe, értesíteni fogom.

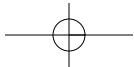
„Türelmetlenül várom, grófnő, az értesítést, s ha megengedi... addig... addig...”

Addig látogasson meg!, válaszoltam mohón. Minden nap látogasson meg! Éreztem, hogy minden szívdobbanásom akkorát szól a dobhártyámon, mint egy gongütés.

Elmúlt a szeptember, október, amikor megérkezett az első növendék: Deák Ferenc keresztlányja, a kis Puteáni Rózsa. Maga Deák Ferenc hozta el a kislányt, aki pityergősen kapaszkodott keresztapja kezébe. Leövey Klára sietett eléje, alig tudott megszólalni, tán még a kislánynál is izgatottabb volt, akárcsak én, ki önkéntelen mozdulattal öleltem magamhoz a szepegő Rózsát.

Leveleket küldtem a tanároknak, s a kis Puteáni Rózsa oktatásával megkezdődött az intézeti élet. A reggeli csengő csak a kislányt ébresztette. Vasvári Pál neki tartott magyar- és történelemórát, Argai őt tanította számtanra, Hanák János őt vitte sétára a budai hegyek közé, és neki magyarázta a természet titkait. Them Károly az ő kis gyakorlatlan kezeit vezette a zongora billentyűin. Them Károlyt, a neves zenepedagógust Fáy András ajánlotta. Ő zenésítette meg Vörösmarty Fóti dalát. Még két önkéntes tanítványa akadt valamennyi tanárnak: Leövey Klára és én. Az első órákra csak illendőségből mentünk el, azután már nem akartunk elmaradni. Különösen Vasvári Pál óráit vártuk türelmetlenül. Vasvárit nem zavarta, hogy csak egyetlen tanítványa van, úgy beszélt, mintha zsúfolt padosorok hallgatnák lelkes, indulattól fűtött szavait.

A kis Puteáni Rózsa szorosán Klárához bújt, kipirult arccal, tágra nyílt szemmel szinte itta magába a fiatal tanár minden szavát. És néha súgva kérdezte Klárától, igaz-e mindaz, amit a tanár úr mesél? Klára figyelmeztetőleg ajkára tette ujját, és szótlánul bólintott.

1847 januárjában Deák Ferenc személyesen jött az intézetbe, tréfásan mondta, hogy ellenőrizni akarja keresztlánya haladását. Klára hívta is a kis Rózsát, aki kitárt karokkal futott keresztapja elé. Kis gömbölyű arca majd kicsattant az örömtől, és ragyogva ölelte át Deák Ferencet.

„Köszönöm, hogy ide tetszett hozni, keresztapa! Itt nagyon jó nekem, írtam is Matildnak és Ninának, hogy milyen jó sorom van! Matild azt írta vissza, hogy addig könyörög majd édesanyjának, amíg elhozza ide! Jaj, keresztapa, ha tetszene látni...” „Kit?”, kérdezte Deák Ferenc mosolyogva.

„Vasvári tanár urat! Történelmet és magyart tanít. Amikor Blanka néni bemutatta, tessék elgondolni, kezet fogott velem, mintha felnőtt lennék! Aztán bementünk az osztályba, de nem csak én ültem egyedül a padban, mögöttem ült Blanka néni és Klára néni. És akkor... a tanár úr beszélni kezdett! Nem tudom, mekkora volt, mielőtt megszólalt, de alig mondott néhány mondatot, hirtelen megnőtt! Olyan furcsa volt ez, keresztapa! Ő is megnőtt, és a hangja is, csak néztem és hallgattam, úgy éreztem, hogy tele van vele az egész szoba! És Zrínyi Ilonáról beszélt és Rákóczi Ferencről! Én sohasem tudtam, hogy ilyen hősök voltak. És nők is lehetnek hősök!...”

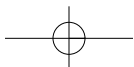
Vasvári minden óra után belátogatott hozzám, s ilyenkor hosszasan elbeszélgettünk. Sokszor éreztem, az én szobámban lázasabban beszél, mint a tanteremben, pedig ott nem volt párja. Költőktől, Berzsenyitől, Vörösmartytól, Petőfitől idézett, a forradalom eszméiért lelkesedett, de sűrűn elakadt a szava, szeme mohón kereste tekintetemet, a következő másodpercben már újra fegyelmezetten a szabadságról, a hazáról beszélt, s újfent elakadt... Tudtam, éreztem, legszívesebben felugrana s megcsókolna!

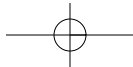
És én ugyanezt éreztem! Keblem hullámozott, térdem reszketett... Furcsa tréfája a sorsnak, gondoltam eltűnődve, hogy húsz év után kapom meg azt, ami húsz év előtt járt volna nekem. Miért nem sütött így felém Bossányi András tekintete? Miért nem vibrált így a hangja, ha szólt hozzám? Szerettem ezt a kedves fiút, de az anyja lehetnék, és az érzés, ami hozzáfűz, anyai érzés...

Aztán ritkultak az együttlétek, mindig sietett. Tudtam, hová jár, kikkel találkozik, mik a terveik. Ő sem csinált titkot ezekből. Egy nap fölkeresett Pest rendőrfőnöke, s közölte velem, hogy a tanárom „rossz társaságba” keveredett. Az én tanárom az igazak útját járja, feleltem büszkén.

1848. március 14-én reggel keresett föl, s közölte, nem tud tovább tanítani. Ne feledkezzék meg rólunk – hirtelen nem tudtam mást mondani, s rögtön arra gondoltam, hogyan mondjuk meg a gyerekeknek, akik létszáma örvendetesen megnőtt, hogy Vasvári tanár úr nem tanít többé...

Ugyanezen a napon jutott el a bécsi forradalom híre Pestre, s ugyanezen a napon mondta ki Vasvári Pál azokat a szavakat, melyeket immár nem egy tanteremnyi hallgatóság várt, hanem az egész nemzet:

„Egész Európa tengere forr, s a népek újjászületésének meg kell történnie! Jaj a nemzetnek, amely még most is könnyel tudna tekinteni a nagyszerű világeseményekre. Azt én öngyilkossággal vádolnám.

A francia kakas már harmadszor is kukorékolt: a hajnal minden életrevaló nemzetnél kezdődik...

Most vagy soha! – Ha a kedvező európai eseményeket elszalasztjuk, akkor ismét sínylődhetünk századokon át... Amely nemzet önmagát elhagyja, az nem méltó a szabadságra.”

A március 14-ei szavakat 15-én tettek követték. Nem hallgatok, nem fejezem be!... Maguk megadták az utolsó szó jogát, hát hallgassanak végig!... A szent napon Klárával mentünk ki a városba a Múzeum előtti népgyűlésre. Az intézetben a kislányok ez alatt Teréz és Emma testvérem felügyelete alatt maradtak, miután hiába könyörögtek, hogy őket is vigyük magunkkal. Késő délután tértünk csak haza, ruhánk szegélye csupa sár volt.

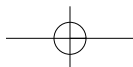
Délután megjött Romhányi Máté, ki Vasvári utódja volt az intézetben, s közölte, hogy mennek Táncsicsot kiszabadítani. Klárával nem lehetett bírni, elhatározta, hogy bármi áron, de ő is megy, lett legyen akármi. Végül Emma is velük tartott. A zibongó, elégedetlenkedő kislányoknak ekkor elszavaltam a Nemzeti dalt, viszontva ujjongtak s tapsikoltak.

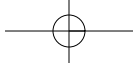
Barabás Miklós, a festő értem jött kocsiján, s kérdezte, megyek-e véle? Nem kellett kétszer kérdezni!... A Nemzeti Színház csodálatos estéje után indultunk haza, s a színház előtt fölvertük Kláráékát. Látni kellett volna meglepett arcukat, mikor kiszóltam a kocsiból... Amikor fogatunk a ház elé gördült, egy másik kocsit állt meg a kapu előtt: Vasvári Pál ugrott ki belőle. „Nyugtalan voltam, mi van önökkel”, mondta. „Délelőtt egy pillanatra felvillant arcuk a Múzeum előtt, de aztán a tömeg elsodorta előlem mindkettőjüket. Látni akartam önöket, azonkívül szeretném megmondani, hogy a mai nap életem legszebb napja!”

Nekem is, mondtam én is, Klára is, szinte egyszerre. Emma csendesesen mondta, hogy neki is az lenne, ha férje, a francia De Gerando Ágost mellette lehetne. „Meglátja, grófnő, hamarosan itt lesz”, jelentette ki Vasvári Pál. „Hiszek magának.” Emma sírt és nevetett egyszerre, sárosan-ázottan Vasvári Pál nyakába borulva, összevissza csókolta a fiatalembert. Más alkalommal, más időben ez mindenképpen feltűnő lett volna, de március 15-éről 16-ára virradó éjszakán senki sem lepődött meg rajta...

Gyorsan kergették egymást a napok. Az intézetben tovább folyt az oktatás, de már nem a megszokott rend szerint. Szinte minden tanórából történelemóra lett, de a jelen volt a téma. A lányok csak a friss eseményekre voltak kíváncsiak. Állandóan az ablakban lógtak, hátha meglátják az utcán Vasvári Pált. Végül úgy oldottam meg a problémát, hogy megkértem Vasvárit, üljön modellt Barabásnak, aki kőbe véste arcképét, melyből minden lánynak jutott.

A szabadságharc kitörése után... ne szakítsanak félbe!... tanulás helyett varrtak a honvédeknek. Versenyt varrtak Karacs Teréz miskolci intézetének lányaival, s mikor megtudták, hogy ők többet teljesítettek, először sírva fakadtak, majd a fo-

gukat összeszorítva fokozták a tempót. Megtehették, tanóra már egyáltalán nem volt, minden tanárom beállt honvédnek!

1848 és '49 fordulóján, midőn Windischgraetz megszálló serege... mondtam, hogy ne szakítsanak félbe!... rabló serege Pest felé közeledett, be kellett zárnom az intézetet. A lányok zokogtak, nem akartak hazamenni. Azzal vigasztaltam őket, hogy varrni otthon is tudnak, tán még többet is, mint az intézetben....

Mi, Klárával Erdélybe készültünk. Szolnokig vonattal tudtunk menni, onnan kocsival tovább Debrecenig. Szerencsére hamarosan találtunk szállást, s az első dolgom az volt, hogy orvost keressek, mert Klára alaposan megfázott a dermesztő hidegben megtett úton.

Rögtön az első nap kopogtak az ajtón, s egy karcsú, fiatal nő lépett be. „Szomszédok vagyunk, mondta kellemes, mély hangján, szeretném felajánlani segítségemet.” „Laborfalvi Róza”, suttogta áhítattal Klára a színésznő nevét. „Jókai Mórné, mosolygott Laborfalvi Róza, nemcsak én, a férjem is szomszédjuk.” Ezzel a kedves ismerettséggel kezdődött debreceni tartózkodásunk. Laborfalvi Róza igyekezett mindenben a segítségünkre lenni, kiderült, hogy a nagy színésznő kitűnő háziasszony és nagyszerű bevásárló. Sőt, maga Jókai Mór is karjára vette a kosarat, és együtt mentek Klárával reggelenként a piacra...

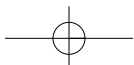
Áprilisban váratlanul Debrecenbe érkezett Vasvári Pál. Amikor belépett az egyszerűen berendezett, alacsony szobába, Klárával egyszerre siettünk eléje. Én önfelédten kitártam két karom, a fiatal katona, aki akkor már őrnagyi rangot viselt, belesimult a feléje táruló karokba, s nyomban ő is átölelt. Megcsókoltam, ő megcsókolt, s egyre szorosabban fogtuk egymást. Éreztem teste melegét, éreztem lüktető szívét. És éreztem, hogy ő ugyanígy érzi az én testem, hallja szívem őrijító kalapálását. És csak csókoltuk egymást, testünk eggyé vált, mint a lelkünk, mely már régóta egy volt, csak nem mondtuk ki soha! Azóta is hálás vagyok Istennek, amiért megadta e néhány boldog pillanatot...

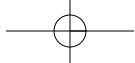
Mert csak néhány pillanatig tartott az egész, Vasvári kibújt az ölelésből, s szertartásosan kezét csókolt mindkettőnknek. „Küldetésbe jöttem, grófnő, mondta ünnepélyesen, arra kérem, hogy szabadcsapatom részére, amely a RÁKÓCZI nevet viseli, vállalja el a zászlóanyai tisztséget!” „Örömmel”, feleltem. „Csak várnia kell néhány napig, mert nemcsak a zászlóanyaságot vállalom, zászlót is ajándékozok a csapatnak!”

Klára még aznap megvásárolta a piros selymet, s ezüst betűkkel hímezték rá a feliratot. Én is részt kértem a munkából, noha hímezőtű még sohasem volt a kezemben. Négy nap alatt készült el a zászló. Egyik oldalán „Ó, ha te élnél, Rákóczi...”, a másik oldalán „Hazádnak rendületlenül...” jelmondat állott. „A közvéltársaságért!” felkiáltással nyújtottam át a lobogót Vasvárinak.

„Győzni fogunk!” Ezekkel a szavakkal búcsúzott a fiatal őrnagy. Ráhajolt a kezemre, hogy megcsókolja. De én nem bírtam magammal, hirtelen átöleltem, és csak csókoltam, csókoltam... „Ha tudná, ha tudná...” Vasvárinak megcsuklott a hangja. „Könyörgöm, vigyázzon magára, amíg visszajövök.”

Nem tudtam válaszolni. Úgy éreztem, mintha egy jeges kéz a szívembe nyúlna és beletépne. A mellemhez kaptam, aztán riadtan ujjaimra néztem, nem csorog-e

belőlük a vér. Ilyen fájdalmat még sohasem éreztem. „De hiszen én szeretem, Teremtőm, szeretem ezt a fiút... Miért is engedtem el magam mellől?”

Mintha megéreztem volna, hogy nem látom soha többé...

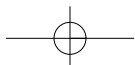
...A bukás után a zsarnok ismét kinyújtotta felénk véres karmait, hogy húsunkba tépjen... Nem hagyom abba! Ne vágjon a szavaimba, ne merészeljen a szavaimba vágni! A halálraítéletet is megilleti az utolsó szó joga, én pedig „csupán” 10 esztendő kaptam. Nem hagyom abba, hadd hallja mindenki barbár tetteiket!...

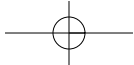
1850 januárjában egy parasztszeker állt meg erdélyi, palfalvi kastélyunk előtt. Egy parasztszszonyt és két gyermekét hozta: Emma testvéremet és gyermekeit. Csak álruhában tudtak elvergődni ideig. Az időtt álruhában járt a fél ország, azok, akik még nem voltak kivégezve vagy bebörtönözve. Klárával még augusztusban Pestre utaztunk, megnézni, mi van az intézettel. Keserves utazás volt, a feldúlt falvakon keresztül, mindenütt riadt, reszkető emberekkel találkoztunk, férfit alig láttunk. Megkezdődött a hajtóvadászat a forradalmárookra, a „Kossuth-kutyákra”. Az országutakon elcsigázott vándorok baktattak, tegnap még hősök voltak, ma hazátlan bujdosók saját hazájukban, szegénylegények, akik még egy csésze tejet, egy darab kenyeret is csak kegyelemből kaphattak, hiszen osztrák pénzük nem volt, és máról holnapra értékét veszítette a Kossuth-bankó. Szerencsére rengeteg ember akadt, aki odaadta azt a csésze tejet, azt a darab kenyeret. De vigyázni kellett, mert voltak károgoók, akiknek tetszik mások baja, nyomora, akiknek öröm, ha másokat mosdatlan szájjal mocskolnak és csácsogó beszédekkel gúnyolnak. Akiknek a világ véget ér portájuk kapujánál, s nem látnak azon túl. Akiknek füle süket a megcsonkítottak és az elárvultak jajszávára, vakon mennek el a feldúlt magtárak mellett, s nem indul meg szívük még akkor sem, mikor a vitézeket látják, akik azon nyilak és golyóbisok elé állnak, amik elé nekik kellett volna állniok, s a harcot vívják, miket nekik kellett volna megvívniok...

Az intézetet teljesen rendben találtam, mégis fájdalmasabb volt elárvult otthonom, mint a keserves, hosszú út a feldúlt országon keresztül. Úgy jártam a kedves szobákban, mint egy alvajáró, néztem a fehér hálótermeket, az elnémult osztályokat, a katedrát, ahonnan Vasvári Pál izzó szavai oltották növendékei szívébe a hazaszeretetet, s mikor saját szobámba értem, elhagyott minden erőm. Leroskadtam az egyik karosszékbe, s kitört belőlem a sírás. Sírártam a fiatal férfit, drága szerelmemet, sírártam az intézetet, mely együtt pusztult el az alighogy megszületett és máris kegyetlenül eltiport magyar szabadsággal...

Emmától, miután kibújt nagy hárászkenőjéből, édesapánk után érdeklődtem, aki a hosszúfalvai kastélyunkban tartózkodott anyánk halála óta. Emma mondta, hogy egyetlen szót sem beszél. Azóta az éjszaka óta, amikor a románok betörték a kastélyba, többé nem szólalt meg. Amikor a mócok a kastélybeli cselédséggel hordatták ki a sok holmit, s megfenyegették őket, hogy valamennyit felkoncolják, ha nem engedelmeskednek, apánk csendesen csak ennyit mondott: „Ezt sohasem hittem volna.” Attól kezdve egy hangot ki nem ejtett.

A mócok, igen, a mócok... Kezem ökölbe szorult, aztán lassan elernyedtek ujjaim. Félrevezetett, szerencsétlen nép... nem ők tehetnek róla, hanem azok, akik bujtogatták és bujtogatják őket. Azok a felelősek mindenért, ami történt.

Emma nem felelt, tudta, hogy Vasvári Pál, drága szerelmem halála feletti kegyetlen fájdalom szól belőlem... Vasvári halálhíre hamarosan elterjedt, bár bizonyosat senki sem tudott, holttestét sokáig nem találták meg, akárcsak Petőfiét. A két jóbarát, a szabadságharc két hős katonája Erdély földjét áztatta kihulló vérével. Klára nem akarta elhinni, hogy Vasvári halott.

„Senki sem látta elesni”, hajtogatta makacsul. „Én majd fölmegegyek a havasokba és hírt hozok!” El is indult, hogy bizonyoságot szerezzen. Hiába próbáltam lebeszélni, éppen olyan elszántan indult el, mint március 15-én, amikor Táncsics kiszabadítására gyűlt össze a szabadságtól mámoros pesti nép.

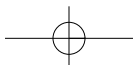
Sok mindent megtudott... Pál csupa hittel, bizakodással indult az erdélyi havasokba, találkozni akart Avram Jankuval, a románok vezérével, és megmagyarázni neki, ne hagyják, hogy a Habsburgok egymásra uszítsák a nemzetiségeket, ne harcoljanak egymás ellen... Nem hagyom abba! Ne merészeljen félbeszakítani!... Pál történelemtanárként tudta, hogy a Habsburgok jól megtanulták az ősi római jelszót: „Oszd meg és uralkodj!” A szerelmem bizonyos volt benne, hogy meg tudja győzni Jankut. Janku is fiatal, akárcsak ő, és a fiatal léleknek hajolni kell az igazság szavára. De Jankuval nem tárgyalhatott tovább. Egy aljas, felelőtlen honvédtiszt rátámadt az abrudbányai román lakosságra. Ezek után újra fellángolt a harc, és ott pusztult el az én egyetlen, drága szerelmem. Janku sírva borult a holttestére.

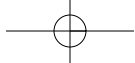
Klára nem jutott fel a havasokba, mert a román lelkész, aki megígérte, hogy felviszi Jankuhoz, az utolsó percben megtorpant. Bevallotta, hogy nem mer az útra vállalkozni, mert a felingerelt románok még mindig olyan vérszomjasak, hogy Klárát nő volta sem védené meg kegyetlenkedéseiktől...

Klára nem győzött vigasztalni, s egy este, mikor a nyitott ablaknál álltam, meglepődve látta, milyen nyugodt, sőt, majdnem jókedvű vagyok. Az égre mutatam, s megkérdeztem, mit lát. „Tengernyi csillagot.” Mind fényes, mondtam neki, de nézd ott azt a hármat, látod? Klára tekintete követte mutatóujjamat. „Látom, az a három fényesebb a többinél.” Igen, helyeselt, jóval fényesebb a többinél. A középső, a legfényesebb: Isten. Tőle jobbra Petőfi Sándor, balra Vasvári Pál, a szerelmem. Most már csak fel kell nézнем esténként az égre, s látom Őt...

...Emma testvérem végre hírt kapott férjétől, sikerült Drezdába szöknie. Emma rögtön csomagolni kezdett. Tudtam, hiába próbálom lebeszélni. „Csak a határon kell átvergődni valahogy”, hajtogatta. Elnéztem a két csöpp gyereket, akikre keserves, hosszú út várt, ahol száz halál leselkedik rájuk. Milyen felnőtt lesz az ilyen gyerekből, akinek ellopták a gyerekkorát?, töprengtem. Szerencsére sikerült a szökés, Emma immár Párizsból küldött, titkos, vegytintával írt levélben tudósított sorsukról, melynek egyetlen fekete foltja férje halála volt. Mennyi lelkierő, mekkora emberi nagyság van benne, gondoltam, mikor ezt a mondatot olvastam: „A saját fájdalomnál nagyobb a hazáért való fájdalom.”

Mi, Klarával folytattuk bújtató s szöktető tevékenységünket. A bujdosók naponta jöttek a kastélyba, legtöbbször csupán egy éjszakára. Tudtuk, hogy mit vállalunk, amikor a szürkületben kinyílik a park hátsó kapuja, és egy üldözött belép. Volt köztük sok régi ismerős is, kik hozták a „kinti” híreket. Jóformán mindenről,

mindenkiről tudtunk. Azt is tudtuk, hogy Bécs nem ismer árnyalatokat, neki mindenki egyformán rebellis magyar, aki él. Arany kukoricásban bujkál, Vörösmarty Bajza Józseffel a közelükben rejtőzik valahol Szatmár megyében, és ott vési be a fák kérgébe: „Nos patriam fugimus” (Menekülünk saját hazánkból). És a többi jó barát, akik valamikor a Vizer utcai Brunszvik házban összegyűltek esténként, mind üldözöttek, némelyiket már elérte az önkény keze, némelyik még bujdosik. Jókai Mór, kivel Debrecenben egy fedél alatt laktunk, a Bükkbe menekült, Nyáry Pál tízévi várfogságra ítélve senyved Csehországban, Madách Imrét börtönbe vették, mert menedéket adott egy bujdosónak.

Azt is tudtuk, egyszer másvalakik másvalamiért fognak kopogtatni! És felhangzott a kopogtatás... Furcsa volt, bár várható, hogy az Újépületbe szállítottak. Furcsa, mert a hírhedt épület épp szemközt volt egykori intézetemmel, s várható, mert itt őrizték a veszedelmesnek vélt politikai foglyokat. Klárával teljesen elzártak minket egymástól, mégis tudtunk levél formájában érintkezni. Néhány foglyot fahordásra használtak fel. A fogoly belépett a fáskosárral, s a foga közt mormogta: „A fa alatt van levél.” Ha nem hozott levelet, hallgatott. Ezekben a levelekben mindig ugyanaz volt a szólam: bátorság és helytállás! Bátorságot kértem Klárától, s helytállást azért, amit tettünk. Tudtuk, hogy amivel gyanúsítanak, arra nincs bizonyíték, amit viszont elkövettünk, azt nem kell belőlünk kicsikarni, azt büszkén vállaljuk!

Nem félek a várfogságtól. Amit itt elmeséltem, az életemnek csupán töredéke, százszor, ezerszer többet is tudtam volna mondani: milliónyi emlékem van... Ezek fognak engem életben tartani. Minden reggel, felébredéskor előveszek egy szép emléket, és babusgatni fogom egész napon át. Este, lefekvéskor kinézek az ablakon, s látni fogok három fényes csillagot: Petőfi, Isten, Vasvári... Vasvári emlékét elteszem minden vasárnapra és minden piros betűs ünnepre.

A hónapokról is lesznek emlékeim januártól decemberig. Minden évszak, minden év eszembe juttatja majd, hogy mennyi hit és lelkesedés volt bennünk, és milyen gyanútlanok voltunk. Azt képzeltük, hogy az élet egy nagy ajándékosár, amelyből kedvünk szerint szedegethetjük ki az ajándékokat. Tiszták voltunk, bizakodók, mindenkinek jót akartunk, s azt hittük, mindezekért cserébe mi is csak jót kapunk.

És ahogy fogynak az emlékek, úgy fogynak majd a napok, hetek, hónapok, évszakok és évek. És ha minden elfogy majd, nyílni fog a börtönajtó...

És azt is tudom, hogy Teréz fog várni, mert Ő akkor is élni fog, Ő örök fiatal, Ő nem hal meg soha, akár az Isten és a Szabadság eszméje. És azt is tudom, mit fog mondani: „Megígértem, gyermekem, hogy megvárlak! Ugye, megtartottam ígéretem?”

Én csak ennyit mondok majd: Ott folytatjuk, ahol abbahagytuk...

